

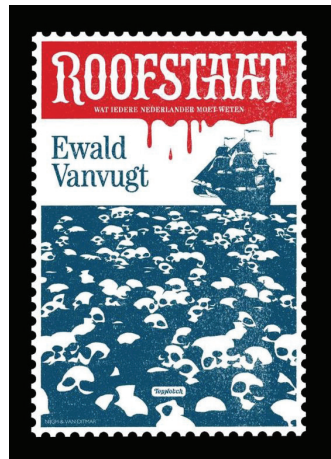
Boekbesprekingen

Ewald Vanvugt, *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten.* Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar / Top Notch, 2016, ISBN: 9789038801278, 856 pagina's, €34,99.

'Er ligt een roofstaat aan de zee, tusschen Oostfriesland en de Schelde!'
Multatuli in *Max Havelaar of de koffiveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij.*

Steeds vaker worden Nederlanders geconfronteerd met de schaduwzijden van hun verleden. Nationale helden blijken vaak schurken of notoire racisten geweest te zijn en zij zouden dan ook niet een plek verdienen in de 'eregalerij van de vaderlandse geschiedenis'. De heldenverering van weleer maakt steeds meer plaats voor schaamte en schuldgevoelens ten aanzien van het verleden, want was bijvoorbeeld de Gouden Eeuw niet eigenlijk een Grauwe Eeuw?¹ Fotograaf en schrijver Ewald Vanvugt is handig ingesprongen op deze veranderende inzichten met zijn nieuwe boek *Roofstaat. Wat iedere Nederlander moet weten*. Met dit in omvang monumentale werk poogt Vanvugt voor eens en altijd af te rekenen met het vergoelijken van het Nederlandse verleden.

Het bij het hiphoplabe *Top Notch* uitgebrachte boek *Roofstaat* is het product van jarenlange arbeid. Wat begon als met column in de *Playboy* in de jaren tachtig is in 2016 uitgegroeid tot een 856 pagina's tellend boek. Het werk sluit nauw aan bij de andere boeken die Vanvugt heeft geschreven over de schaduwzijden van het koloniale verleden en kan wellicht gezien worden als bekroning van zijn werk. *Roofstaat* begint bij de rol van de Nederlanders tijdens de kruistochten om via honderden bladzijden over door Nederlanders aangerichte ellende uit te komen bij de discussie over Zwarte Piet. Geen episode uit de Nederlandse geschiedenis lijkt aan de aandacht van Vanvugt te zijn ontsnapt. Met name de koloniale geschiedenis wordt breed uitgemeten. Vanvugt blinkt uit door zijn omvangrijke kennis en *Roofstaat* bevat zelfs voor de welbelezen historicus een schat aan nieuwe informatie. De vlotte schrijfstijl geeft het boek enige luchtigheid, hoewel Vanvugt

soms wat te is. Bijvoorbeeld wanneer hij het heeft over Willem van Oranje: ‘Zijn bijnaam is de Zwijger, niet alleen omdat hij geen Nederlands kon spreken, maar ook omdat hij vaak zijn mond hield om geen vijanden te maken [...]’

Hoewel het rijkgeïllustreerde *Roofstaat* dus een schat aan informatie bevat, is het uiteindelijk toch onvolledig. Door het ontbreken van een inleiding is onduidelijk wat Vanvugt met zijn boek wil en waarom iedere Nederlander de inhoud zou moeten kennen. Bovendien worden de talloze misdragingen van Nederlanders door de eeuwen heen nauwelijks in perspectief geplaatst, waardoor de afzonderlijke paragrafen een nogal anekdotisch karakter hebben. Vanvugt is daarnaast – gemakshalve? – vergeten dat Nederland omringd werd door andere roofstaten, waarbij zeker die aan de andere kant van de Noordzee wat meer aandacht hadden verdiend. Door dit gebrek aan context is het boek slechts goed te volgen voor degenen die toch al een zeer ruime historische kennis hebben, wat jammer is aangezien Vanvugt, zoals de ondertitel van zijn boek suggereert, heeft geprobeerd een groot publiek te bereiken.

De grootste tekortkomingen van Vanvugt zijn echter zijn anachronismen. Voortdurend beoordeelt hij het verleden naar hedendaagse inzichten. Hij gaat dus volledig voorbij aan veranderende morele opvattingen, waardoor hij zaken uit het verleden niet verklaard, maar juist onbegrijpelijk maakt. Tegenwoordig zullen er in Nederland nauwelijks of geen voorstanders van slavernij en kolonialisme gevonden worden, maar ooit was dat anders. Voor historici is het dus interessant en noodzakelijk om te onderzoeken wat vroeger de opvattingen over deze zaken waren en waarom de mensen er destijds zo over dachten. Niet ter rechtvaardiging van de misdaden uit het verleden, maar om ze te begrijpen. ‘Belangrijker dan de motieven,’ zo schreef Leids historicus H.L. Wesseling eens, ‘zijn natuurlijk de resultaten.’² Dit is misschien waar, maar dat neemt niet weg – en Wesseling beseft dit terdege – dat de motieven ook de nodige aandacht verdienen. Helaas is Vanvugt echter nauwelijks op de motieven voor plunderingen, slavenhandel en al die andere ellende uit het verleden ingegaan.

Het boek *Roofstaat* maakt dan ook meer indruk door zijn omvang dan door zijn inhoud. Het is een interessant naslagwerk met prachtige afbeeldingen en een zeer omvangrijke bibliografie, maar het voegt nauwelijks iets toe aan het historische debat. Zo blijft het doel van het boek toch enigszins onduidelijk. ‘Je moet het koloniale verleden niet uitwissen, maar uitleggen,’ zo zei Vanvugt eens in een discussie over de naamswijziging van de Coentunnel.³ Het is jammer dat hij dat met zijn omvangrijke boek *Roofstaat* niet heeft gedaan.

Douwe van der Galiën

Noten

1. De Grauwe Eeuw is een activistische groep die zich afzet tegen de verheerlijking van het koloniale verleden van Nederland, onder meer door het bekladden van het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen in Hoorn. De groep heeft een Facebookpagina (<https://www.facebook.com/DGENL/?fref=ts>).
2. H.L. Wesseling, *Indië verloren, rampspoed geboren en andere opstellen over de Geschiedenis van de Europese Expansie* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 1988).
3. In het televisieprogramma *De Nieuwe Maan* op 18 maart 2016.

Hartmut Rosa, *Leven in tijden van versnelling. Een pleidooi voor resonantie*, Amsterdam: Boom, 2016, ISBN: 9789089534651, 156 pag., €20,00.

Wanneer de Franse politieke filosoof en historicus Alexis de Tocqueville (1805-1859) tijdens een studiereis in de Verenigde Staten, alwaar hij het moderne Amerikaanse leven trachtte te beschrijven, een zeer armoedig schip aantreft, besluit hij de eigenaar aan te spreken om te vragen hoe het kan dat zijn schepen gebouwd worden om slechts een aantal jaren mee te kunnen gaan. De zeeman antwoordt zonder aarzeling dat de technieken in de navigatiesystemen in zo'n rap tempo verbeteren dat zelfs het fraaiste en meest moderne vaartuig volkomen nutteloos zou worden wanneer het langer dan een paar jaar zou bestaan. Het geval van de zeeman en zijn schip is in de ogen van Tocqueville kenmerkend voor de moderne samenleving die voortdurend in beweging is.¹ De versnelling van de technische vooruitgang brengt het besef dat het heden anders is dan het verleden en dat de toekomst op haar beurt vermoedelijk weer anders zal zijn dan het heden. Vandaag de dag is dit nog veel meer het geval dan in de 'klassieke' moderne tijd waarin Tocqueville leefde, zo meent de gerenommeerde Duitse socioloog Harmut Rosa. Computers, smartphones, kleding, auto's; we vervangen ze meestal nog voor ze kapotgaan, 'omdat ze door de hoge innovatiegraad verouderd raken en anachronistisch worden nog voor hun fysieke levensduur is afgelopen'. Het gevoel dat de wereld om ons heen voortdurend versnelt is voor Rosa de enige constante van de moderne mens. Het vormt eveneens het uitgangspunt van *Leven in tijden van versnelling*, waarin Rosa antwoord probeert te geven op de vraag wat het voor een samenleving betekent wanneer deze zich versnelt.

Rosa bereikte met zijn onderzoek naar versnelling en tijdsdruk een breed internationaal publiek nadat de nieuwe theorie van de moderniteit die hij in zijn indrukwekkende *Social Acceleration* uiteenzette in 2013 werd vertaald naar het Engels.² Met *Leven in tijden van versnelling* is zijn werk nu ook voor het eerst in het Nederlands beschikbaar. Deze bondige, doch behoorlijk theoretische, inleiding tot zijn werk volgt grotendeels dezelfde lijnen die door Rosa in *Social Acceleration* werden bewandeld. Rosa onderscheidt drie verschillende, onderling verbonden,

vormen van versnelling die ten grondslag liggen aan de tijdsbeleving van het moderne subject. De eerste, meest voor de hand liggende, vorm van versnelling voltrekt zich op het gebied van de techniek. Deze doelgerichte versnelling van transport-, communicatie- en productieprocessen openbaart zich in de verkorte reistijd met bijvoorbeeld het vliegtuig ten opzichte van paard en wagen, en de verkorte verzendtijd van de sms ten opzichte van de brief etc. Gevolg hiervan is dat het begrip 'ruimte' ondergeschikt raakt aan het begrip 'tijd': omdat we ons steeds sneller over de wereld kunnen verplaatsen, is afstand van minder belang geworden.

De tweede vorm van versnelling die Rosa duidt betreft de versnelde processen van maatschappelijke veranderingen; van mentaliteiten en waarden, modes en levensstijlen, sociale verbanden, gewoontes en praktische omgangsvormen.

Daar waar de vroegmoderne, aristocratische maatschappij ingedeeld was volgens strakke begrenzingen van de basisstructuren van het leven, neigt de moderne maatschappij deze grenzen eindeloos te rekken waardoor kennis en gebruiken steeds sneller verouderen. Dit leidt tot een 'krimp van het heden', een idee dat Rosa overneemt van de filosoof Hermann Lübbe. Wanneer we het heden beschouwen als een tijdsruimte van relatieve stabiliteit waarin we ons kunnen baseren op ervaringen en kennis uit het verleden om ons te oriënteren op de toekomst, dan zorgt het tempo van de veranderingen ervoor dat deze stabiele tijdsruimte steeds kleiner wordt – kennis wordt niet langer doorgegeven van generatie op generatie. In plaats daarvan dienen we, in de woorden van Goethe, iedere vijf jaar alles opnieuw te herleren.³

Dit brengt ons bij de versnelling van het levenstempo, de derde vorm van versnelling die het gevolg is van de voorgaande twee, en waarvan de ervaring weerklinkt in de woorden die de Franse schrijver Victor Hugo exclameerde in het jaar 1849: 'in de tijd waarin wij leven verricht een jaar soms het werk van een eeuw'.⁴ Het gaat hier om de toename van het aantal handelings- of belevingsepisoden per tijdseenheid. Dit wordt mede mogelijk gemaakt door de technische versnelling die ons in staat stelt meer te doen in minder tijd. Het paradoxale hiervan is dat men zou verwachten dat we hierdoor meer tijd over zouden moeten hebben, maar dit is nu juist niet het geval. De tijd lijkt eerder voort te razen.

Met zijn versnellingstheorie wil Rosa aantonen dat de maatschappelijke versnelling uiteindelijk leidt tot nieuwe ervaringen van tijd en ruimte, een nieuw 'tijdsregime' waarin tijd en versnelling kenmerken vertonen van een 'totalitaire heerschappij'. Hoewel Rosa nergens expliciet maakt wanneer dit nieuwe tijdsregime precies aanvangt, valt wel op te maken dat hij doelt op de periode aan het einde van de achttiende eeuw en het ontstaan van de seculiere moderne samenleving. Versnelling vormt daarin een functioneel equivalent van de religieuze belofte van het eeuwige leven: 'de belofte van de moderne versnelling is gelegen in het idee dat de versnelling van het levenstempo ons antwoord is op het probleem van de eindigheid en de dood'. Hier doemt een zogeheten kip-en-eiprobleem op in de redentie waarop Rosa zijn gehele betoog fundeert: een probleem dat verwijst naar de oorzakelijke relatie tussen de versnelling en de nieuwe ervaring van tijd. Wat was er eerder? Leidt de versnelling die Rosa observeert in de moderne samenleving tot een nieuwe ervaring van tijd, of was het andersom en was er eerst een nieuwe beleving van tijd nodig die de tijd loskoppelde van de eeuwigheid en daardoor versnelling mogelijk maakte?

Het is hier niet de plaats om een antwoord op die vraag te geven. Toch legt dit probleem een zwakte van Rosa's boek bloot. De maatschappelijke versnelling is voor hem een vaststaand gegeven dat hij wil verklaren door de uitwerkingen ervan in kaart te brengen. Maar zou het niet logischer zijn om te kijken naar de voorwaarden die nodig waren om de sensatie van versnelling überhaupt mogelijk te maken? Rosa's behandeling van het versnellingsprobleem stelt hem niet in staat het fenomeen beter te begrijpen. Het lijkt hem er eerder om te doen de versnelling tot iets objectiefs te maken opdat hij het kan bestrijden. Dit blijkt ook uit het tweede gedeelte van het boek, waarin Rosa zichzelf opwerpt als een 'onthaastingsgoeroe' die het begrip 'resonantie' introduceert als tegenhanger van de vervreemding die de blind voortdravende escalatieloga van de moderne tijd kenmerkt. Resonantierelaties verwijzen naar de ervaringen die we hebben wanneer we ergens door overweldigd worden en de wereld volledig eigen kunnen maken. Zij zouden ons moeten verlossen van de dictatuur van de versnelling. Helaas wordt het begrip nergens tastbaar. Dat is jammer, omdat het de aandacht wegneemt van de waarde van Rosa's sociale theorie van de moderniteit. Wie zich hiervoor interesseert doet er daarom beter aan *Social Acceleration* nog eens na te lezen.

Jilt Jorritsma

Noten

1. A. de Tocqueville, *Democracy in America*, vert. H. Reeve (London: Saunders and Otley, 1840), 63-64.
2. H. Rosa, *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*, vert. J. Trejo-Mathys (New York: Columbia University Press, 2013).
3. Goethe, geciteerd in: R. Koselleck, *The Practice of Conceptual History: Timing*

History, Spacing Concepts, vert. T.S. Presner et al. (Stanford: Stanford University Press, 2002), 113.

4. V. Hugo, “Er komt een dag...” [1849], vert. B. de Lange, in *Nexus* 70 (2015): 56.